

IZVJEŠĆE O KONVERGENCIJI HRVATSKE S EUROPSKOM
UNIJOM: OSTVARIVANJE I ODRŽAVANJE VIŠIH STOPA
GOSPODARSKOG RASTA, 2009, Dokument Svjetske banke, 208 str.

Prikaz*

Uzroci različitih ostvarenih stopa gospodarskog rasta već su dugo u središtu ekonomskih istraživanja, a rezultat toga su različite teorije rasta, od Harrod-Domarova modela, utemeljenoga na akumulaciji kapitala, do modernih, endogenih teorija koje u prvi plan stavljaju ulogu tehnološkog napretka (Romer, 1986; 1990) i ljudskog kapitala (Lucas, 1988). Činjenica je da se generatori rasta među zemljama razlikuju, a i primijenjene strategije ovise o specifičnim okolnostima i ograničenjima. Potencijal pojedine zemlje da postigne više stope gospodarskog rasta i razvoja tako će prije svega ovisiti o njezinoj sposobnosti da unaprijedi tehnologiju i kapital kojima se koristi radna snaga: “produktivnost nije sve ali je u dugom roku gotovo sve” (Krugman, 1994). Stoga i ne čudi da se u izvješću, čiji prikaz slijedi, ukupna faktorska produktivnost ističe ključnim i dosad skrivenim potencijalom za povećanje stope rasta u Hrvatskoj. Nadalje, važan dio u istraživanjima ekonomskog rasta i razvoja ima i problem konvergencije, odnosno pitanje postoji li tendencija smanjivanja jaza u dohocima po stanovniku između siromašnih i bogatih zemalja u dugom roku. U literaturi su poznata dva oblika konvergencije: *apsolutna* ili *beta* konvergencija te *uvjetna* ili *sigma* konvergencija, a empirijsku su distinkciju uveli Barro i Sala-i-Martin u svom radu iz 1995. godine. Prema prvoj konvergenciji pretpostavlja se da postoji negativna veza između početne razine i stope rasta dohotka (odnosno da se siromašnije zemlje razvijaju brže od bogatih), a prema konceptu uvjetne konvergencije svaka zemlja konvergira na jedinstvenoj dugoročnoj stazi rasta, determiniranoj rastom radne snage i tehničkim napretkom (Gärtner, 2003). Upravo su koncept uvjetne konvergencije i neoklasična teorija rasta u pozadini analize gospodarskog rasta primijenjene u *Izvješću o konvergenciji Hrvatske s EU: Ostvarivanje i održavanje viših stopa gospodarskog rasta*.

To je izvješće najnovija studija Svjetske banke za Hrvatsku, objavljena u dva sveska, na dvjestotinjak stranica. U prvom svesku (*Pregled*) sažeti su najvažniji zaključci izvješća, dok drugi svezak (*Cjelovito izvješće*) daje dublju analizu tema organiziranu u šest poglavlja. Izvješće se bavi trenutačnim modelom gospodarskog rasta Hrvatske, njegovim

* Priljeno (*Received*): 15.9.2009.

Prihvaćeno (*Accepted*): 23.9.2009.

prednostima i nedostacima te analizom različitih mogućnosti njegova poboljšanja. Riječ je o četiri strategije gospodarske politike: 1. o povećanju doprinosa radne snage; 2. o povećanju produktivnosti; 3. o produbljivanju trgovinske integracije i 4. o promicanju inovacija. Uzme li se u obzir činjenica da je studija okupila tim od 28 stručnjaka te da se provedena analiza faktora koji potiču gospodarski rast temelji na anketi provedenoj na 690 poduzeća, istraživačko značenje studije neupitno je. Nadalje, analitičko bogatstvo izvješća očituje se i u primijenjenim metodama kao što su različiti dijagnostički alati, analiza investicijske klime za faktore rasta, dijagnostika sadašnjeg rasta te njegovih povijesnih i potencijalnih razina, komparativna analiza, osnovni model i WorldScan model opće ravnoteže itd.

Potrebno je naglasiti da, unatoč tome što su pitanja u vrijeme sastavljanja izvješća bila drugačija nego što bi bila danas, u uvjetima gospodarske krize, analiza samim time ne gubi na vrijednosti. Ono što nam nudi izvrsna je dijagnostika stanja i podloga za nužne promjene. Osim toga, u izvješću se ponajprije nastoje otkriti dosad skriveni izvori rasta i odgovarajuće mjere potrebne da se taj potencijal rasta i oslobodi. Glavnu strukturu za takvu analizu daje Solowljev model rasta, proširen uključivanjem međunarodne trgovine i inovacija.

Cjelovito izvješće tematski je podijeljeno na ova poglavlja: Uvod; Gospodarski rast u Hrvatskoj: Što smo naučili?; Povećanje doprinosa radne snage: zaposlenost i ljudski kapital; Povećanje ukupne faktorske produktivnosti; Trgovina i inovacije te Zaključci i preporuke u području politika.

U izvješću se ističe da je Hrvatska na području gospodarskoga i socijalnog razvoja u posljednjih deset godina ostvarila znatan napredak (konsolidacija makroekonomske stabilnosti, stope realnoga gospodarskog rasta od gotovo 5%, smanjenje jaza dohotka s EU, politička ekonomija...). Međutim, možemo očekivati znatno pogoršanje scenarija rasta jer su u trenutku pisanja izvješća svjetski financijski poremećaji imali samo ograničene učinke na hrvatsko gospodarstvo. Budući da se već dugo nalazi na stazi vrlo spore konvergencije, povećanje stopa gospodarskog rasta najveći je izazov za Hrvatsku u idućim godinama. Bilo bi zanimljivo vidjeti na koji se način mogu kvantificirati učinci gospodarske krize na konvergencijsku putanju Hrvatske, jer je osim pada rasta u 2009. perspektiva rasta neizvjesna čak i za 2010. Ako bi pak zadržala prosječnu stopu rasta iz razdoblja prije krize, za 50 godina dohodak po stanovniku iznosio bi oko 60% dohotka SAD-a, što je razina koju je EU-27 dosegno već 2000. godine. No uz povećanje stope rasta za 1-1,5 postotnih poena godišnje to bi se razdoblje svelo na 12-17 godina. Detaljniju dijagnostiku rasta i raspravu o pričuvama i scenariju rasta u Hrvatskoj donosi drugo poglavlje pod nazivom *Gospodarski rast u Hrvatskoj: Što smo naučili?*. Ako samo pogledamo uobičajenu dekompoziciju gospodarskog rasta na udio kapitala, udio rada i ukupnu faktorsku produktivnost, možemo vidjeti da rad i ukupna produktivnost ne daju dovoljan doprinos rastu u Hrvatskoj. Dakle, već je na samom početku vidljivo da osnovne prepreke rastu hrvatskoga gospodarstva treba tražiti u niskoj stopi participacije radne snage i ukupnoj faktorskoj produktivnosti koju čini sve što se ne može objasniti udjelom rada i kapitala (obražovanje, inovacije, politička ekonomija, alokacijska učinkovitost...). Svaki od tih faktora u izvješću je detaljnije analiziran u posebnom poglavlju.

Glavni pokretač ekonomske ekspanzije u Hrvatskoj u razdoblju od 2001. do 2008. godine bila je domaća potražnja, koja je rasla po stopi višoj od 6% godišnje. U tom razdoblju rast se uvelike oslanjao na velike priljeve stranog kapitala, koji je bio jeftin i raspoloživ, a velik dio investicija usmjeren je za potrebe projekata s niskom kratkoročnom stopom povrata. Pošto se situacija znatno promijenila i priljev kapitala se u uvjetima globalne financijske krize i više nego prepolovio, ključno pitanje koje se postavlja jest može li Hrvatska ostvariti više stope rasta, zatvoriti jaz dohotka i postići konvergenciju s EU. Ako se zadrži postojeći, rani tranzicijski model rasta, odgovor je negativan. Stoga je nužno aktivirati neiskorištene potencijale, među kojima se posebno ističu povećanje produktivnosti, izvoz i inovacije. Značenje ovog izvješća očituje se i u tome što donosi simulaciju mogućih scenarija rasta uz pomoć WorldScan modela opće ravnoteže te niza regresija rasta. Tako se WorldScan modelom za procjenu gospodarskog učinka Lisabonskih ciljeva procjenjuje da će kumulativni učinak ostvarenja svih pet ciljeva (unutarnjeg tržišta usluga, smanjenja administrativnog opterećenja, povećanja ljudskog kapitala, povećanja R&D i povećanja zaposlenosti) dovesti do povećanja razine dohotka od 26,7% u 2025. godini. Osim toga, rezultati dobiveni uz pomoć RE-GLS¹ procjenitelja pokazuju da bi poboljšanje od 10% u svakoj od varijabla (inovacijama, trgovini, financijskom sustavu, privatizaciji i ljudskom kapitalu) dalo statistički značajan poticaj razini realnog BDP-a. Na kraju, primijenjen je i model dinamičke opće ravnoteže radi simulacije učinka različitih stopa rasta ukupne faktorske produktivnosti na gospodarsku konvergenciju.

U trećem poglavlju, koje je privuklo najveću medijsku pozornost u hrvatskoj javnosti (*Povećanje doprinosa radne snage: zaposlenost i ljudski kapital*), raspravlja se o načinima povećanja zaposlenosti i ljudskog kapitala, s ciljem povećanja doprinosa radne snage gospodarskom rastu. Možemo pretpostaviti da su tvrdnje o *lijenosti* Hrvata, objavljene u medijima krajem kolovoza, proizašle iz pogrešne interpretacije samih nalaza studije. Izvješće pokazuje da je doprinos radne snage gospodarskom rastu u Hrvatskoj vrlo nizak, a čak je i u razdoblju kad je stopa rasta iznosila oko 5% bio manji od 1%. Razlog tome je stopa zaposlenosti, koja iznosi tek 57,1% (što je među najnižim stopama u zemljama EU-27), a koju prate i niska stopa participacije radno sposobnog stanovništva te visoka stopa nezaposlenosti. Ako se stopa zaposlenosti dovede na razinu od 70%, procjenjuje se da bi Hrvatska povećala razinu dohotka za 15,7% u 2025, odnosno za 22,9% u 2040. godini. Nameće se pitanje zašto rad nema veći doprinos rastu u Hrvatskoj. U izvješću se ističe da postojeći sustav socijalne zaštite obeshrabruje ponudu rada, a kao najveći problem prepoznat je prerani odlazak u mirovinu, koji potiče pretjerano popustljiva politika. Nadalje, u usporedbi s drugim zemljama, za Hrvatsku su vrlo loši i visoki troškovi radne snage i rigidnost tržišta rada. Ozbiljan se problem prepoznaje i u nedostatku radnika s visokim i specijaliziranim znanjima i vještinama, što ima negativan izravan i neizravan (putem povećanja plaća i jediničnih troškova rada) učinak na produktivnost i konkurentnost poduzeća. Postoji i visok stupanj neusklađenosti stečenih znanja i vještina s potrebama gospodarstva, a struktura hrvatskih studenata ne odgovara potražnji rada na tržištu. U izvješću se ističe da bi provedba reformi na tržištu rada generirala najveći povrat u obliku povećanja i održavanja gospodarskog rasta na svakom području politika kojima se

¹ Procjenitelj nasumičnih učinaka (RE), procjenitelj poopćenih najmanjih kvadrata (GLS).

studija bavi. Naravno, u trenutačnim gospodarskim uvjetima provedba takvih reformi vrlo je neizvjesna, a i pod utjecajem je brojnih institucionalnih ograničenja.

Četvrto poglavlje – *Povećanje ukupne faktorske produktivnosti* – odnosi se na načine jačanja učinkovitosti gospodarstva, čime se povećava doprinos rastu ukupne faktorske produktivnosti (TFP). Predviđaju se dva pristupa ostvarenju tog cilja: unapređivanje strukturnih reformi radi poboljšanja učinkovitosti raspodjele sredstava i reformiranje investicijske klime kako bi se povećala tehnička (prosječna) učinkovitost. Dekompozicija ukupne produktivnosti pokazuje nizak doprinos alokacijske učinkovitosti ukupnoj produktivnosti te upozorava na veliki neiskorišteni izvor rasta u Hrvatskoj. To znači da produktivnija poduzeća ne zauzimaju relativno veći udio outputa u Hrvatskoj, kako bi se očekivalo. Doprinos alokacijske učinkovitosti mnogo je niži u Hrvatskoj nego u nekim usporednim zemljama kao što su Indija i Brazil, a kao objašnjenje toga navodi se neadekvatnost raspodjele resursa. Iz izvješća proizlazi da u ekonomskim procesima u Hrvatskoj nedostaje dinamike (pojave novih proizvoda, novih tržišta, tehnologija proizvodnje, novih oblika organizacije poslovnih procesa i sl.), što govori da mehanizam *kreativne destrukcije* u Hrvatskoj još uvijek nije oslobođen, što je potrebno učiniti. Usto, moramo uzeti u obzir da taj proces, stvaranjem potencijalnih *dobitnika*, ali i *gubitnika*, može ograničiti izvedivost pojedinih strategija. Kao glavni činitelji koji ograničavaju alokacijsku učinkovitost u Hrvatskoj izdvojeni su nedovršeno korporativno restrukturiranje i velik udio zaposlenosti u poljoprivredi. Korporativno restrukturiranje bilo je slabije posljednjih deset godina nego u 1990-ima, a uz još uvijek velik stupanj uključenosti države u gospodarstvo može se zaključiti da prostora za restrukturiranje ima mnogo. Jedini koji su pridonijeli neto povećanju ukupne zaposlenosti jesu novoosnovana poduzeća, dok su privatizirana poduzeća smanjivala svoje razine zaposlenosti jednakim intenzitetom kao i poduzeća u državnom vlasništvu, što je pokazatelj nedostatka tržišne discipline i odgovarajućeg jačanja prava vlasništva i korporativnog upravljanja. Kad je riječ o drugom faktoru – zaposlenosti u sektoru poljoprivrede, udio radne snage u tom je sektoru u Hrvatskoj dva puta veći od prosjeka zemalja Europe i središnje Azije, a četiri puta veći od prosjeka EU-15. Iako poljoprivreda ima veliku ulogu u gospodarstvu Hrvatske (2007. udio poljoprivrede u BDP-u iznosio je 7%), produktivnost hrvatske poljoprivrede niska je u odnosu prema zemljama OECD-a i EU-15, što se objašnjava visokim stupnjem usitnjenosti zemljišta i ograničenim investiranjem u kapital.

Dodatna dva izvora rasta mogu se naći na području inovacija i veće integracije Hrvatske u međunarodnu trgovinu, što je jedan od najvažnijih pokretača rasta u svijetu u posljednja tri desetljeća. Procijenjeno je da bi se pomicanjem trgovinske otvorenosti Hrvatske na razinu od gornje 75-postotne distribucije zemalja moglo doći do povećanja realnog dohotka po stanovniku za 0,26-0,36%. Trgovinska integracija Hrvatske trenutačno nominalno odgovara razini od 105% BDP-a, dok se, uzimajući u obzir realnu otvorenost, ona smanjuje za pola. Stope rasta izvoza u Hrvatskoj su konstantno manje od stopa u susjednim zemljama te su velika prepreka gospodarskom rastu. Za usporedbu, Bugarska i Rumunjska u proteklih su nekoliko godina premašile Hrvatsku za čak 10 postotnih poena. Nadalje, diversifikacija tržišta u Hrvatskoj manja je nego u drugim zemljama srednje i istočne Europe, a isti trend slijedi i tehnološka sofisticiranost izvoza. Čimbenici koji najviše usporavaju povećanje izvoza u Hrvatskoj su većinom mikroekonomske prirode – pri-

stup sredstvima financiranja, pravosuđe, trgovinski propisi itd. Glavno pitanje koje se postavlja jest kako Hrvatska može ostvariti opsežniju trgovinsku integraciju i povećati koristi svjetskoga gospodarstva u smislu ubrzanja rasta. Kao rješenje se vidi privlačenje izvožno orijentiranih izravnih stranih ulaganja te proširenje ponude izvezene robe. Na području inovacija, niska realizacija u Hrvatskoj proizlazi iz ograničenog sudjelovanja privatnog sektora u istraživačko-razvojn timer aktivnostima. Procjenjuje se da bi, uz godišnje povećanje rashoda za potrebe R&D-a na 3% BDP-a, BDP 2025. godine mogao biti veći za čak 6%. Ono što Hrvatskoj osobito nedostaje jest rizični kapital, koji bi premostio jaz između istraživanja i potreba industrije, odnosno komercijalizacije tehnologije.

Mjere i preporuke sa stajališta političke ekonomije predložene u šestom poglavlju izvješća ne mogu se smatrati novostima jer ih je većina već dobro poznata. Izdvojimo samo neke od njih: povećanje fleksibilnosti tržišta rada reformom sustava socijalne zaštite, revidiranje politike naknada za nezaposlene u skladu s načelom "fleksibilnost uz sigurnost", smanjenje troškova zapošljavanja i otpuštanja radnika; reforme rigidnih propisa na tržištu dobara; reforme investicijske klime; smanjivanje prepreka poduzetništvu; nastavak privatizacije; komercijalizacija znanja... S obzirom na to da sve preporuke i mjere predložene u izvješću mogu prouzročiti različite distributivne učinke, pred nositeljima politike stoji veliki izazov u smislu izbora koordinirane i konzistentne politike odlučivanja. Nadalje, potrebno je naglasiti i to da su preporuke i mjere Svjetske banke većinom predložene kao rješenja dugoročnih problema, dok je Hrvatska trenutačno suočena s krizom uzrokovanim kratkoročnim problemima poput velikog pada zaposlenosti, visoke stope nezaposlenosti itd. Dakle, Svjetska banka je u ovom izvješću dala dijagnozu stanja i predložila konkretne gospodarske reforme. Sada treba izabrati najbolju strategiju njihove provedbe, a premda se ističe da je za provođenje reformi potreban socijalni konsenzus, prvi su na potezu ipak nositelji vlasti.

Valentina Vučković

Institut za međunarodne odnose, Zagreb

LITERATURA

- Barro, R. J. and Sala-i-Martin, X., 1995.** *Economic Growth*. Cambridge: MIT Press.
- Gärtner, M., 2003.** *Macroeconomics*. New York: Financial Times/Prentice Hall.
- Krugman, P., 1994.** *The Age of Diminished Expectations*. Cambridge: MIT Press.
- Lucas, R. E., 1988.** "On the Mechanics of Economic Development". *Journal of Monetary Economics*, 22 (1), 3-42.
- Romer, P. A., 1986.** "Increasing returns and Long-run Growth". *Journal of Political Economy*, 94 (5), 1002-1037
- Romer, P. A., 1990.** "Endogenous Technological Change". *Journal of Political Economy*, 98 (5), Part 2, S71-S102.